

Umění protestu

Filip Pospíšil (ed.)

Poděkování

Tato kniha vděčí za svůj vznik souhrě šťastných okolností a pomoci řady lidí. Impulz k jejímu sepsání se objevil ve více hlavách současně, nejdůležitější roli ovšem sehrály dlouhé diskuse nad jejím obsahem a podobou společně s autory Nikolou Hořejšem, Nicolasem Maslowským, Bobem Kuříkem, Ondřejem Kobzou a Kristýnou Gavríněvou.

Rozhodující pomoc přišla od těch, kteří protesty pořádají a poskytli pro tuto knihu rozhovory – tedy od Ivoška Mathé, Jana Piňose, Břetislava Rychlíka, Milana Štefance a Václava Vašků. Svými zkušenostmi z protestů nám ovšem přispěli mnozí další, kteří v knize nejsou jmenováni a jimž rovněž náleží toto poděkování. Zvláštní poděkování pak musí směřovat k pražským aktivistům a zvláště Aleně Rybníčkové, bez jejíhož neutuchajícího zájmu i cenných rad by kniha asi nevznikla.

Vydání by nebylo možné bez finančního příspěvku Státního fondu kultury ve výši 15 tisíc korun, sponzorského daru

Ondřeje Kobzy ve výši 4500 korun a především odvahy a pochopení nakladatelství RUBATO.

Děkujeme,

Filip Pospíšil

I. Eseje

Proč psát o protestech? Filip Pospíšil

„Proč chcete psát o protestech, a navíc ještě kuchařku?“ ptal se předseda grantové komise, u níž jsme žádali o příspěvek na tuto knihu. „O něčem takovém se přece nedá psát, to se musí dělat!“ prohlásil rozhořčeně. Na tom určitě něco je, stejně jako na výhradě dalšího člena komise: „Snad nechcete za peníze státu psát o tom, jak proti němu protestovat!“

I když jsem se komisi snažil vyložit, že zamyslet se nad tím, jak to u nás s protesty je, a vyměnit si zkušenosti o tom, jak je dělat, může být pro čtenáře zajímavé a že podobné knihy vycházejí i na Západě, nemohl jsem být úplně přesvědčivý. Nejen z časových důvodů jsem komisi totiž nemohl říct celou pravdu. Tu jsem si schoval až pro tuto knihu.

Během několika posledních let, a zvláště pak v pohnutých dobách protestů umělců okolo iniciativy *Za Česko kulturní* od března 2009, následných protestů vědců okolo iniciativy *Věda žije!* a především protestů na pražském magistrátu po komunálních volbách na podzim 2010, se na mne stále častěji obraceli lidé, kteří s protesty právě začínali, o radu či

podporu. „Jak ohlásit shromáždění? Jak přilákat veřejnost? Jak si naklonit média?“ byly jejich asi nejčastější otázky. Jejich adresátem jsem se stal do značné míry náhodou, možná proto, že jsem zrovna vedl rubriku v časopise A2, která o podobných projevech nesouhlasu systematicky referovala. Možná také proto, že patřím ke střední generaci, která už toho víc zažila. Nebo se tak prostě ptali každého na setkání.

Potřeba know-how, se kterým je možné úspěšně bránit své zájmy, mne opravdu zaujala. Vlastně není úplně správné, mluvit v tomto případě o potřebě. Myslím, že je to spíš víra. Víra v to, že ve všech oblastech, protest nevyjímaje, existují správné postupy, spolehlivé návody a manažerská řešení. Máme už své zkušenosti s „vládami odborníků“, tak proč protest nesvěřit také nějakým? Nebo si alespoň od takových manažerů revoluce nenechat poradit? Konec konců všichni víme, že dnes nad manažery není. Jsou všestranně použitelní a zároveň nepostradatelní. Jeden den řídí nemocnici, aby druhého dne, poté co dostanou zlatý padák, stejně úspěšně řídili jadernou elektrárnu a pak se stali předsedou vlády. Řízení se stalo kvalifikací samo o sobě. Dokonce i v nevládním či občanském sektoru. I tam se dnes daleko spíš než odhodlaní aktivisté hledají lidé s manažerskou zkušeností. Nejlépe z řad těch, kdo se již „osvědčili“ v komerční sféře. Proč tedy nesvěřit protesty právě jim?

Ta ironie je určitě nespravedlivá. Nelze přece svádět upřímně míněnou snahu dozvědět se víc o tom, jak prosazovat své zájmy ve veřejném prostoru, jen na dobovou víru a

obecnou nadvládu manažerismu. Koneckonců jde také o pochopení, že i ve sporu s mocí, kterou protesty vlastně jsou, je důležité znát určitou technologii. Jak moc vlastně funguje? A jak ji nejefektivněji ovlivnit či získat?

Potřeba know-how svědčí určitě i o mnoha dalších věcech. Třeba o tom, co naznačuje ve svém eseji Nicolas Maslowski. Totiž že politické a občanské iniciativy ve střední a levicové části politického spektra jsou v posledních letech při iniciaci protestů smělejší. Protesty na ulicích a náměstích tak přestávají být doménou malých skupinek ekologů, anarchistů či jiných skupin, které úřady a média v předchozích desetiletích snadno znevažovaly označením za extremistické. I když rozhodně nemůžeme mluvit o tom, že bychom žili v době masových protestů, obsadit náměstí či to alespoň zkusit si troufá čím dál víc lidí. A i když bych mohl s kolegou polemizovat o tom, do jakých – zda levých, středních či pravých – skupin politického spektra lze většinu soudobých demonstrantů zařadit, o smělejším hlasu v ulicích asi není sporu. A tyto hlasy, tito lidé, kteří se v ulicích začínají projevovat poprvé, pochopitelně hledají inspiraci nebo dokonce návody.

Prosím, sem tedy s nimi. Ne, že by tu chyběly příklady. Občas se tvrdí, že Češi jsou sice národ reptavý, ale převážně jen ve své kuchyni či hospodě. Nicolasův esej v této knize i rozhovory s lidmi, kteří si dostatečně užili pohrdavě míněného označování za aktivisty, ale jasně ukazují, že protestní kultura u nás ve skutečnosti nikdy nezahynula. Dokonce ani v dobách normalizace, a ani v desetiletích po roce 1989, kdy

si většina lidí myslela, že křičet či jinak neobvykle se projevat v ulicích se nesluší, nehodí, je to příliš nebezpečné a navíc k ničemu. Byli zde ale i tací – a jsou tu stále –, kteří si mysleli a dělali něco jiného. Zkušeností mají na rozdávání. Jenže právě od nich nejčastěji slyšíte – manuály jsou fajn, ale nejdůležitější je věc sama a odhodlání pro ni. Ale o jakou věc tady vlastně jde?

I protestující různých přesvědčení se často shodnou na tom, že při protestech jde (mimo jiné) o vytváření společnosti. V souladu s tím pak například sociolog Charles Tilly tvrdí, že ve společnosti dochází k neustálému střetávání, během něhož členové různých společenských sítí soupeří o zdroje a přitom si tak vymezují vzájemné hranice a vztahy.¹ A právě v rámci tohoto střetávání, které lze chápat jako kolektivní vznášení požadavku, je využíván celý repertoár protestních akcí, od těch předepsaných přes tolerované až po ty zakázané. Protesty, včetně těch násilných, jsou tak jedním ze způsobů vytváření kolektivu a jeho identity.

Účastníci protestů kromě pocitu blízkosti, či dokonce jednoty se širším společenstvím také zažívají pocit významnění, osvobození z vyslovení své pravdy ve veřejném prostoru. Znovunalezení vlastního hlasu a důstojnosti je nepochybně důležitá součást osobní psychické hygieny. Protest je přece zbraní bezmocných a postrachem moci. S tím ale asi může optimistický úvod tohoto textu ukončit.

¹ TILLY, Charles. *Politika kolektivního násilí*. Praha: Slon, 2003, str. 38.

II. Rozhovory

Když na to neupozorníme my, nic se nezmění (rozhovor s Václavem Vašků)

VÁCLAV VAŠKŮ stál u zrodu českých ekologických iniciativ na přelomu 80. a 90. let. Ekologii a občanským protestům s ní spojeným se Václav Vašků věnoval jako novinář i později jako aktivní člen Greenpeace. V české pobočce této mezinárodní organizace působil osm let jako tiskový mluvčí. Tématem ochrany životního prostředí se zabývá také jako fotograf. Za cyklus fotografií o současném životě v oblasti Černobyli získal v roce 2005 ocenění v soutěži Czech Press Photo.

Jak se z tebe stal profesionální aktivista?

Na konci 80. let jsem se na různých bytových seminářích dostal k tématu životního prostředí a ekologie. V polovině roku 1989 tady začaly vznikat první ekologické organizace jako například Děti země, byla tu Ekologická společnost, lidé okolo Ivana Dejmalu... Vycházelo taky několik samizdatových časopisů. I filozofové jako třeba Milan Machovec povzbuzovali mladé lidi k tomu, aby něco dělali. Já jsem se shodou

okolností stal novinářem a vybral jsem si ekologii jako svoje téma. V 90. letech tady pak začínaly fungovat Greenpeace, Hnutí DUHA, Děti země a spousta dalších organizací a mě někdy v roce 1996 napadlo, že bych se tomu mohl věnovat profesionálně, a nastoupil jsem do Greenpeace jako tiskový mluvčí. Snažil jsem se tam profesionalizovat práci s médii, protože jsem ji znal z té druhé strany a věděl jsem, co média potřebují. A i naopak – Greenpeace už tehdy byla obrovská mezinárodní organizace s dvacetiletou historií, pěti miliony přispěvatelů, velkým rozpočtem, loděmi... Měli za sebou něco opravdu dobrého a krásného a mohli nás spoustu věcí naučit.

Jaké velké akce Greenpeace jsi zažil zblízka?

V roce 2002 jsem byl v indickém Bhópálu, kam přijelo asi dvě stě aktivistů z celého světa. Chtěli jsme demonstrativně vyčistit areál chemičky Union Carbide, kde v roce 1984 došlo k velké havárii, při které zemřelo asi 8000 lidí a dalších až 250 tisíc lidí bylo zasaženo plynem a dodnes na to umírají. Firma Union Carbide, která to zavinila, se ovšem totálně vyvázala z odpovědnosti, odstěhovala se z Indie a všechno tam nechala. Pokud vím, ještě nedávno tam byly sklady s toxickými chemikáliemi a celý areál chemičky je zamořený.

Greenpeace vedli dlouhodobou kampaň za společenskou odpovědnost firem, aby donutili korporace k tomu, že když někde něco provedou, musí se to snažit napravit. Jenže firma Union Carbide se po léta jen soudila s poškozenými a s in-

dickou vládou. Probíhaly desítky, možná stovky procesů a firma vydávala peníze na právníky, jen aby nemusela zaplatit odškodné.

Měli jsme naplánované, že toxické chemikálie v Bhópálu naložíme do speciálních obalů a odvezeme do přístavu, tam je naložíme na jednu z lodí Greenpeace a převezeme do Ameriky k sídlu té firmy. Prošli jsme tréninkem, jak s tímhle nebezpečným materiálem nakládat, měli jsme kompletní skafandry, byly tam sprchy na odmořování. To všechno v Indii, kde v těchto místech není skoro ani elektrický proud. Byli jsme perfektně vybaveni. Ale akce skončila špatně. Všechny pozatýkali a místním lidem dali nakládačku.

Po dlouhé době se ale o Bhópálu začalo znovu mluvit, takže to nebyla úplně neúspěšná akce, ne?

Jasně! Když všechny pozavírají ještě před uskutečněním akce, ale média o tom informují a aktivisti si získají sympatie, tak je vlastně vyhráno. Někteří jdou takto od prohry k prohře a vlastně tím vítězí.

Na jaké další výrazné akce vzpomínáš?

V Rumunsku se v roce 2000, když v březnu roztál sníh, protrhly hráze odkaliště zlatého dolu ve městě Baia Mare. Byla to australská firma, která tam těžila zlato kyanidovým loužením a zbytky z loužení volně skladovala v nezabezpečených odkalištích. Kyanidový odpad natekl do místní řeky, z té do Tisy a dál do Dunaje. Řeku Tisu to totálně zabilo. Plavaly tam

miliony uhynulých ryb, rybáři přišli o práci. A když se zjišťovalo, co to je za firmu a jestli je schopná nést odpovědnost, ukázalo se, že sídlí někde v Austrálii, má tam jednu kancelář a v ní tři lidi. Má akcie na burze, ale vlastně nemá žádný majetek, takže nemůže nikoho odškodnit. A co bylo šilený – asi měsíc po havárii už chtěli znovu rozjet provoz. Tak jsme se přivázali k vratům té společnosti, abychom tomu zabránili. Bylo to tam docela drsný, dostali jsme na držku. Rumunský ochrankáři byli tvrdý chlapi a člověk nevěděl, co od nich může čekat. Jeden z našich aktivistů vylezl na jeřáb s transparentem a oni na něj vytáhli pistoli. Já jsem vážně nevěděl, jestli jim nerupne v bedně a nezačnou střílet. A takhle to bývá dost často. Při jedné akci Greenpeace, když jsme v červenci 2006 věšeli snad historicky největší banner na chladicí věž v Mochovcích, jsem viděl, jak tam v té výšce blázniví ochrankáři dupali jednomu člověku na ruce tak dlouho, až se pustil, spadnul a zlomil si obratle. Pokud vím, tak má dodnes problémy s páteří.

Jak bys popsal „rukopis“ protestů Greenpeace? Většinou při nich lidé někam lezou a něco věší...

Je pravda, že akce s transparenty byly jeden čas hodně oblíbené. Začalo se s nimi někdy v 80. letech a postupně se staly takovým klišé, které pak i řada lidí uvnitř organizace kritizovala. Namítali, že by se měly protesty vymýšlet tak, aby v tom byl vtíp. Měly by být radikální, ale měl by v nich zůstat prostor i pro lidi, kteří se na ně koukají v televizi – aby

s nimi sympatizovali. Metoda, že někdo vyleze na komín a něco tam pověsí, se lidem postupně omrzela, ale v 80. letech byla ještě nová.

Málo se ví, že Greenpeace u nás dělali podobné akce už za bolševika. Například v roce 1986 pověsili transparent na Národní muzeum na Václaváku. V té době taky dělali kampaň po celé Evropě proti znečištění tepelnými elektrárnami. Tehdy upozorňovali na kyselé deště, to ještě nebylo objeveno téma změn klimatu. Dělaly se takové obrovské transparenty s jediným obrovským písmenem, třeba 30 metrů na výšku. Písmena se vyfotila a dávala k sobě jako obrovská fotomontáž. Jedno sem tehdy Greenpeace přijeli pověsit na teplárnu v Karlových Varech, kde na ně stříleli milicionáři. Chápali je jako diverzanty ze zahraničí. Mohlo to skončit špatně, protože aktivisti byli vnímáni jako nepřátelé, kteří vnikli do uzavřené země.

Jakou z těch akcí považuješ za opravdu povedenou?

Někdy se dělají akce za veliké peníze. Zvlášt v Greenpeace, kde byli schopni vložit do přípravy velké prostředky. Ona pak ale třeba neměla ten kýžený dopad. Někdy je naopak možné za pár korun udělat něco, co se lidem líbí a co ve společnosti zarezonuje. My jsme ale bohužel národem, ve kterém se pravděpodobně už od Rakouska-Uherska pěstuje takový zvláštní pocit, že když někdo dělá něco divného, tak ho za to asi někdo platí, musí v tom být nějaké spiknutí. Zažil jsem to už v 80. letech, když někdo začal proti něčemu protestovat, tak

mu lidi nadávali a říkali: „Proč radši nejdete vyčistit potok, tam jsou pneumatiky, můžete je vysbírat!“ A já jsem jim na to vždycky říkal: „Nejsme od toho, abychom po někom uklízeli bordel. Pak by mohl vzniknout dojem, že si lidi můžou házet pneumatiky do potoka a vždycky se najde nějaká ekologická organizace, která je vysbírá.“

Nenávist vůči těm, kteří něco dělají, pramení ze špatného svědomí lidí, kteří si uvědomují, že nebyli sami schopni se vzepřít něčemu, co je špatné.

Cítil ses někdy při akcích trapně?

Jako tiskový mluvčí, který nastavuje tvář a musí vysvětlovat, co děláme, jsem se necítil trapně tehdy, když jsem se s akcí absolutně identifikoval. Když jsem věděl, že když na to neupozorníme my, nic se nezmění. Spíš jsem se někdy bál, když jsme dělali opravdu nebezpečné akce. Věděl jsem, že když se něco stane, někdo z toho komína spadne, tak to bude průšvih a já to budu muset vysvětlovat. Naštěstí se nikdy nic takového nestalo, co jsem byl v Greenpeace. Pokud vím, tak zatím při akcích Greenpeace nebyl nikdo zabit. S jedinou výjimkou – portugalský fotograf Fernando Pereira zemřel, když francouzská tajná služba potopila Greenpeace loď Rainbow Warrior v roce 1986.

Přesto jsem při spoustě akcí cítil mrazení v zádech. Jsem ale přesvědčený, že ty akce nesou nějakou archetypální zkušenost. Žijeme v době, kdy už nemusíme nasazovat život nebo zdraví pro dobrou věc a možná nám to chybí. Někdy je

opravdu úžasné vidět šestnáctiletou holku, která cítí, že musí se světem něco udělat, že se musí podílet na tom, aby byl lepší. Můžeme se jí smát, a čím jsou lidi starší, tím jsou asi skeptičtější, nebo když mají sami děti, tak se víc bojí. Myslím ale, že je na tom něco, co má hluboký význam. Zkusme tomu porozumět. Lidi, kteří jsou do akce, připravují se a třeba celou noc nespí a čekají na ráno, kdy přelezou plot a budou někde utíkat, aby vylezli na komín a podobně, se cítí tak, jako se možná cítili naši předkové, když se připravovali na nějakou rozhodující bitvu. Nevěděli, jestli to nedopadne špatně. Je to něco, co máme prostě v sobě, v genech a co se v té chvíli probouzí.

Vzpomeneš si na vizuálně nejzajímavější akce, které jsi měl možnost fotit, nebo jsi naopak litoval, že jsi u nich nebyl?
Už několik let dělám fotoeditora, takže mi procházejí rukama fotky z agentur. Zajímavé je, že se tam hodně objevuje nahota. Třeba ve Francii protestují proti ničení vinic zástupy nahých lidí. Farmáři i s dětmi se svlíknou do naha a to je samozřejmě pro média strašně přitažlivé. To je neodolatelný marketing a i to nejneprátelejší médium před tím kapituluje.

A účastnil ses někdy akce, která vůbec nevyšla?

V roce 1997 jsme s jachtou Greenpeace jeli po Labi a nabírali vzorky z chemiček, které vypouští odpady do řeky. Nabraný odpad jsme vždy nechali zanalyzovat a udělali tiskovku.

III. Kuchařka protestů

Principy nečekaného / Kuchařka pro tvůrčí protest Nikola Hořejš

I. Protestovat může opravdu každý, ale...

Tento text je napsán jako manuál, protože se týká *praxe* protestu, nikoliv jeho obsahu. Forma sice ovlivňuje obsah, ale protest má hodnotu jen tehdy, pokud má ideje, které stojí za to převtělit do fyzické formy. Hledat v samotné technice protestu hluboký smysl, je jako hledat v plechovce spreje celého umělce. Jestliže je tento text psaný jako recept na polévku, není to proto, že považuje otázky obsahu za banální. Protestovat může opravdu každý, ale...

a. Bez morálního rozhořčení a silného důvodu k protestu nebude žádná akce účinná. Jde především o vlastní postoj a přesvědčení. Protest může být silný, i když jej udělám zcela sám. Jak popisuje na str. 92-93 Jan Piňos: základem přímé akce je osobní odvážné svědectví. Naopak zaplnit celé náměstí může být zbytečné, když se na svůj osobní postoj neptáte upřímně a otevřeně.

b. Protestovat je vždy riziko. I když protesty u nás dnes nejsou často vystaveny fyzické represí, jsou spojené s nebezpečím. Ať v hrozbě policejního násilí, zatčení, nebo možného zastrasování, zneužití ze strany protivníka a podobně. S reálnými hrozbami a poměrem sil je třeba dopředu počítat a přizpůsobit jim svou taktiku a strategii. Chovejte se k účastníkům vámi organizované akce s vědomím, že to nejsou loutky vašeho divadla, ale lidé, kteří mohou třeba poprvé v životě skončit zatčení v cele na 48 hodin.

Mnoho protestů v Česku je skutečně nebezpečných, a to i pro ty, kteří neútočí a neodporují. Policie se někdy chová nevybíravě jak k blokádníkům, squatterům, účastníkům technoparty, tak i ke kolemdoucím. Při zásahu na CzechTeku v roce 2005 skončili někteří s vyraženými zuby, zlomeninami nebo poraněnou páteří.

Za Pinochetovy diktatury se v roce 1983 odbory rozhodly neriskovat krveprolití a nahradili stávkou jiným způsobem sabotáže – zpomalením práce, pomalým řízením auta, ale také třeba hlukem na polici a hrnce v přesně stanovenou hodinu. Výhodou „cacerorazo“ – protestu s hrnci, který je populární od Kanady přes Jižní Ameriku až po Turecko, je fakt, že lidé mohou protestovat i ze svých domovů, tedy se jich zapojí celkově více.

Při posledních protestech proti Recepimu Erdoğanovi v Turecku dospěli demonstranti k minimalistickému protestu, který měl znemožnit policii zásah – lidé jen tiše stáli po určitou dobu nehybní na ulici.

c. Vyhněte se při protestu použití násilí a vyzývání k němu. Kromě jiného mají nenásilné protesty větší šanci něco opravdu změnit. Není nic jednoduššího než se nechat strhnout davem k radikálním výzvám a akcím. Vždy poslouvejte sami sebe, jelikož dav jako celek, jak popisuje na str. 106 Břetislav Rychlík, „nemá mozek.“

II. Využijte tvůrčí subverzi... ale ne exhibicionismus

a. Nesnažíme se dát návod na všechny cesty protestu, ale především na akce nenásilné a tvořivé. Pokud ponecháme stranou stávkou a další protesty, které stojí často na počtu lidí, kteří se akce zúčastní, je dnes tvůrčí síla nejsilnějším nástrojem slabých – umí rozkolísat znaky a symboly, o které se opírá moc a její mediální mechanismus. Ale i kreativita se stává komoditou byznysu a její nástroje mohou snadno devalvovat. Výhodou tvůrčího přístupu je i to, že málokoho baví žít jen s věčným rozhořčením a ve věčném boji. Poetický protest udržuje motivaci. Proč je nejdůležitější se při akci dobře pobavit, vysvětluje opět Rychlík na str. 104.

b. Opravdová tvořivost zpochybňuje zažitě stereotypy – i když s jejich využitím. Při přípravě akce pomáhá projít si kladné i záporné stereotypy, tradice a rituály, které se k tématu vážou.

Příkladem síly dobrého nápadu je „útok“ třpytivými konfetami na republikánského uchazeče o americkou prezidentskou kandidaturu Ricka Santoruma. Při náhodném pozdravu s fanoušky ho zasáhla dávka lesklých konfet z rukou aktivisty hnutí LGBT. Třpytky, které zůstaly na kandidátově perfektním obleku při jeho projevu pro příznivce, upozorňovaly na jeho homofobní postoje a podřývaly jeho přehrávané rozhořčení, které bylo do velké míry jen vypočítavým trikem na voliče (Occupy Charleston Movement, rok 2012).

Je velmi časté, že do předem nahlášeného protestu dorazí lidé z opačného tábora, kteří jej mají znemožnit – ať už otevřeně, nebo skrytě. Často se jedná o najaté lidi, kteří nemají valné přesvědčení o své věci, nebo radikální příznivce, kteří nechápou ironii nebo humor. Při divadelní akci ProAltu (2011) proti poradci ministra školství Ladislavu Bátorovi byli jeho stoupenci, kteří přišli protest narušit s cedulkami „Pane doktore vydržte“ naprosto zmateni a nakonec přirozeně začlenění do happeningu, který ironicky

oslaboval Bátorovo potírání multikulturalismu, feminismu, liberalismu, sexuální výchovy apod.

- c. Umělecká, ironická a tvůrčí stránka věci nesmí zabít obsah sdělení a dopad kampaně a měla by být přiměřená skupině, na níž cílí.

Skupina environmentálních právníků, která udělala spolu s pražskými kavárenskými aktivisty v Praze „stávku nadnárodních korporací“ (EPS, 2010) se sice dobře pobavila a vybařila média zajímavými fotografiemi, kdyby ale jejich sdělení bylo jasnější, jako například pochod „Milionářů za G. W. Busha“ (2004, Boston), byl by společenský zásah větší. I zcela jasná akce za umístění americké radarové stanice v Brdech, hnutí Radary a rakety (2007-2008), byla podle jejich strůjců dlouho považována ze strany médií jen za recesi. Pozornost diváků a čtenářů nelze podcenit.

- d. Veškeré klasické nářadí protestu lze pojmout originálním způsobem. Když potřebujete v kampani rozdávat lidem letáky, můžete se převléci za číšníka, který servíruje informace, sednout si někomu na ramena atd.

- e. To samé se týká symbolické petice, která nemá oporu v zákonech. Když přistoupíte na kvantitativní logiku „čím

Obsah

I. Eseje

II. Rozhovory

III. Kuchařka protestů

Poděkování 11

Proč psát o protestech? / Filip Pospíšil 15

Protestní hnutí v Evropě / Bob Kuřík 32

Vývoj českých protestů v letech 1988-2012 /

Nicolas Maslowski 64

Můžeme oslavit další neúspěch

(rozhovor s Ivoškem Mathé) 81

Jak nezablokovat sám sebe

(rozhovor s Janem Piňosem) 90

Máme právo jim říct, jak ta rýže chutná

(rozhovor s Břetislavem Rychlíkem) 102

Nejdeme proti všem

(rozhovor s Milanem Štefancem) 114

Když na to neupozorníme my, nic se nezmění

(rozhovor s Václavem Vašků) 128

Principy nečekaného / Kuchařka pro tvůrčí

protest / Nikola Hořejš 141